

ומה טוב שכל רופא לפני טיפולו בחולה, ישא לבבו אל א-ל בשמים
שיעמוד לימינו וישלח רפואתו לחולה זה, כי אין הרופא אלא שליח
נאמן של הי"ת רופא כל בשר.

ברכתי הלבבית לכב' ולכל עמיתיו הרופאים שלא תצא שום תקלה
מתחת ידכם, ותזכו להביא לכל הזקוקים לכם מזור ומרפא.

לא

תשלום שכר הרופא בהלכה

שנינו: החובל בחבירו חייב עליו משום חמשה דברים. בנזק, בצער,
בריפוי, בשבת ובושת... הכהו חייב לרפאותו (בבא קמא פג, ב).
ומקורו מבואר בתורה: וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו...
אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן
ורפא ירפא (שמות כא יט). דתניא דבי ר' ישמעאל אומר: ורפא
ירפא, מכאן שניתן רשות לרופא לרפאת (ב"ק פה א).

ופירש רש"י "ולא אמרינן רחמנא מחי ואיהו מסי". והתוס' שם
(בד"ה שניתנה) למדו מכפילות ורפא ירפא, שלא רק מכה שע"י
אדם בלבד ניתן רשות לרופא לרפאת (שהרי בזה עוסק המקרא)
אלא אפילו חולי בידי שמים, שכשמרפא נראה כסותר גזירת המלך,
קמ"ל דשרי. והרמב"ן פירש שהרשות היא כדי שלא יחשוש הרופא
באמרו מה לי בצער הזה שמא אטעה ונמצאתי הורג נפשות בשוגג
לפיכך נתנה לו תורה רשות לרפאת.

עוד אמרו שם בגמרא, שהמזיק אינו יכול לומר לניזק אני ארפא
אותך, משום שטוען לו, דומה אתה עלי כארי אורב. וכמו"כ אינו
יכול לומר לניזק אביא לך רופא שמרפא בחנם, משום שטוען כנגדו,

אסיא דמגן מגן שויה * . וכך פסק הרמב"ם : אמר לו המזיק אני ארפא אותך, או יש לי רופא שמרפא בחנם, אין שומעין לו אלא מביא רופא נאמן ומרפאהו בשכר (הלכות חובל ומזיק פ"ב הל' יח). הרי מפורש בהלכה תשלום שכר לרופא.

ומימרא זאת דר' ישמעאל מובאת במכילתא בלשון זו : בא הכתוב ללמדך דרך ארץ מן התורה שניתן רשות לרופא לרפאת. וכתב שם המלבי"ם, שיש הבדל בין "ורפא" שהוא בנין קל, לבין "ירפא" בבנין הכבד, שהוא ע"י אחרים. ולדבריו מכאן למדו רבותינו שחייב לרפאתו ע"י רופא בשכר דוקא.

והנה רפוי חולה ע"י הרופא הוא מצוה מן התורה, וכדברי הרמב"ם

---

* אצטט בזה מכתב אשר קבלתי מאת הגאון המפורסם בנש"ק כמוהר"ר צבי יהודה קוק שליט"א ראש ישיבת מרכז הרב ירושלים, מיד אחרי שהתפרסמה לראשונה בעתונות תכנית הכינוס הארצי הי"ח המוקדש לנושא "הרפואה בהלכה". ב"ה, עש"ק חזון התשל"ה

ערת הברכה ממרום משגבנו

למעכ"ת הרב הגאון אוצר תורה וגדל פעלים מו"ה חיים דוד הלוי שליט"א בראותי נושא עיונו על תשלום שכר לרופא, נזכרתי בשיחה נאה של רופא גדול מומחה ומפורסם, שהיה תלמיד-חכם מובהק וצדיק במעשיו, ובספרו "משיב נפש" בבירורי הלכה, בעניני הלכה-למשה-מסיני, ובעניני מציצה במילה, הוא הד"ר סרהי, הנזכר בדעת-כהן עמוד רס :

כאשר כקאאמו"ר הרב זצ"ל רצה לשלם לו שכר טרחתו בדיקה והתיעצות רפואית, כפי המכסה הרגילה, ובשום אופן לא רצה לקבל, והייתי אז בילדותי לפני יג, ואמרתי לו הלא הוא בצדקתו ראוי להתחשב עם דברי חז"ל, בבבא-קמא פרק החובל שלמדתי אז, כי רופא צריך להיות לא אסיא דמגן, ועל זה הוא ענה לי כי זה שייך לגבי אותם הרופאים הכופרים, שכל ערך החיים שלהם הוא חמרני, ואם אינם מקבלים שכר כספי זהו בחינם, אבל אני בהחלט לא אסיא דמגן, כי כאשר אני זוכה לחזק מצב הבריאות של אדם גדול בתורה יש לי ת"ל חשבון גדול וחשוב על זה שהוא שמור וחשוב לי הרבה יותר מכל חישובי הפרוטות הכספיות, וזה לא במגן.

הרושית ביקרא דאורייתא וצפיית הישועה השלימה, מבין המצרים לרוחה ואורה, צבי יהודה הכהן קוק

בפירוש על מה ששנינו (נדריים לח ב) המודר הנאה מחבירו מרפאו רפואת נפש. ופירש הרמב"ם, והוא שירפא גופו, לפי שהוא מצוה מן התורה, ר"ל חיוב הרופא מן התורה לרפאות חולי ישראל וזה נכלל במ"ש הפסוק והשבותו לו (דברים כב ב) לרפאת את גופו כשרואה אותו מסוכן ויכול להצילו אם בגופו אם בממונו או בחכמתו. וכך פסק גם בהלכותיו: ומותר לו לרפאתו בידו שזו מצוה היא (הל' נדרים פ"ו ה"ח).

ואעפ"י שמצוה היא, פשוט שרשאי הרופא ליטול שכרו. ומפורש הדבר בתורה כמבואר לעיל, "ורפא ירפא", שחייב המזיק לשלם שכר הרופא המטפל בניזק. וזה פשוטו של מקרא, שכן לא כל בני אדם רופאים הם שיכולים לרפא בידם, וכן לא כל אדם יש לו רופא שמרפא חנם, וכך תרגמו גם האונקלוס והיונתן-בן-עוזיאל, "ואגר אסיא יישלם", ועוד יתבאר זה לקמן.

וכעת נברר כמה רשאי הרופא לתבוע בשכרו עבור טיפולו. הרמב"ן כותב (בספרו "תורת האדם" בסוף שער הסכנה): "ולענין שכר רפואה נראה לי שמותר ליטול שכר בטלה וטרחה, אבל שכר הלימוד אסור דאבדת גופו הוא, ורחמנא אמר והשבותו לו (ופשוטה כוונת הרב שאם חייב להשיב לו אבדתו כ"ש ריפוי ממהלכו). ואמרינן לענין מצוות (כוונת הרב לומר שכיון שהיא מצוה מן התורה הרי דינה כשאר מצוות) מה אני בחנם אף אתם בחנם. הלכך שכר החכמה והלמוד אסור דהו"ל כשכר הזאות וקידוש, אבל שכר הטירחא מותר דהו"ל כשכר הבאה ומילוי. וכן שכר בטלה מותר כדתנן (בכורות כט א-ב) אם היה זקן מרכיבו על החמור ונותן לו שכרו כפועל בטל של אותה מלאכה דבטיל מינה". פירוש, שכר שנינו: הנוטל שכרו לדון דיניו בטלים, להעיד עדותיו בטילין, להזות ולקדש (פירש"י להזות מי חטאת. ולקדש, לערב אפר

חטאת במים חיים אל כלי) מימיו מי מערה ואפרו אפר מקלה. וסיימה המשנה: אם היה זקן מרכיבו על החמור ונותן לו שכר כפועל (שם, שם, א). ופירשה הגמרא (שם, ב) כפועל בטל של אותה מלאכה. ופירש"י שהיה עוסק בה. והרמב"ן משווה את שכר החכמה והלימוד לעצם ההזאה והקידוש שאסור, ושכר טירחתו ובטלתו של הרופא לשכר מילוי והבאת מי החטאת ושכר טרחה שמותר. ועוד נבאר זה לקמן.

עוד הוסיף הרמב"ן וכתב: "וכן מי שיש לו סממנין וחבירו חולה צריך להם, אסור לו להעלות בדמיהן יותר מן הראוי. ולא עוד אלא אפילו פסקו לו בדמיהן הרבה מפני דוחק השעה שלא מצאו סממנים אלא בידו, אין לו אלא דמיהן". והביא ראיות לדבריו מסוגיא דיבמות (קו א) בדין חליצה מוטעית, בגיסתו של רב פפא שנפלה לפני יבם שאינו הגון לה. בא לפני אביו וכו' אמר לן חלוץ לה ע"מ שתתן לך מאתים זוז. אחרי שחלץ לה אמר לה שלמי לו, אמר לו רב פפא ולימא ליה משטה אני בך מי לא תניא הרי שהוא בורח מבית האסורין והיתה מעבורת לפניו ואמר לו טול דינר והעבירני, אין לו אלא שכרו וכו' משטה אני בך.

ופירש הרמב"ן: אע"ג דבכל תנאים דעלמא ה"ז גיטך ע"מ שתתני לי מאתים זוז, אין ב"ד מחייבים אותה ליתן, אלא אם נתנה ה"ז גט, ואם לאו אינו גט, החליצה אינו כן, כיון שאין תנאי בחליצה הו"ל כעושה מלאכה לבעל-הבית בעל-מנת ושכירות בעלמא היא, ולפיכך חייבה אביו ליתן (וכן פירש גם רש"י הסוגיא). וא"ל רב פפא כיון דשכירות מרובה היא ומשום דוחק השעה התנית לו אינה מתחייבת ליתן דומיא דבורח למעבורת (כלומר זה הדמיון בין שני המקרים, המחיר מופרז, והיתה שעה דחוקה). ואע"ג דהכא באשה לאו דמים יתירי נינהו (ר"ל אין זה מחיר מופרז מאתים זוז, וא"כ אינו דומה לבורח למעבורת), וא"ל אפסדתן איתתא וניכסי, וכדאמרינן בסיפא טול דינר בשכר והעבירני חייב (ר"ל בדין

מעבורת שנינו בסיפא אם אמר לו טול דינר „זה בשכרך” והעבירני, נותן לו שכרו משלם, ופירשה הגמרא — ב”ק קטז א — שהיה צד דגים והפסידו שכרו). כיון דהאי יבם שאינו הגון לה הוא, והתורה השיאתו עצה הוגנת לחלוץ, לא מיפסדת מיניה כלום ממאי דחזי ליה. הילכך כמי שהתנית בשכר פעולה יותר מהראוי דמי ופטורה (כלומר העקרון הוא אם אדם מבטיח בשעת דוחקו יותר מהראוי לשלם כבורח במעבורת שבעליה אינם עוסקים בדיג באותה שעה, וכן אדם שבחליצתו לא הפסיד מאומה, ואדרבא כשורה נהג משום שאינו הגון לה, אין חייב לשלם מה שהבטיח בשעת דחקו). זה פירוש השיטה הזאת, ושמעינן מינה דכל דמתנה בשכירות יותר מכדי דמים מפני האונס ודוחק השעה שלו, יכול לומר לו משטה אני בר.

והוא הדין ללוקח סממנין ביותר מכדי דמיהן מפני דוחק החולי דלא מתחייב אלא בדמיהן, אבל אם התנה בשכר הרופא הרבה חייב ליתן לו שחכמתו מכר לו ואין לה דמים (ר”ל אין כאן הבטחה לתת יותר מהראוי לשלם מפני דוחק השעה, אלא כל מה שיתנה הוא ראוי לשלם שחכמת הרופא שוה כל סכום שיתבע).

ומוסיף הרמב”ן: ויש מי שסבור דטעמא דבורח משום שחייב להצילו משום השבת אבידה, ולפיכך אין לו שכרו אלא כפועל בטל (ר”ל ואין כאן עיקרון משום שבשעת דוחקו הבטיח יותר מהראוי, שממנו יצא לפי השיטה הקודמת שרופא יכול לתבוע ולקבל ככל אשר ירצה, אלא הפטור הוא משום שמצוה עליו להציל את הבורח) ולדבריהם אין לרופא אלא שכר בטלה שלו, שאם היה בטל מן הסלע והתנה עמו נותן לו את הסלע, ולא מסתברא דכיון דמדמינן לה לחליצה דע”מ שתתן לך מאתים זוז, דלא רמיא עליה חיובא ממש למיחלץ, ואי כניס לה לאו איסורא עביד, שמע-מינה דלאו חיובא דמצוה הוא (ר”ל ואם טעם הבורח הוא משום מצוה, א”כ כיצד מדמה הגמרא דין בורח לחליצה, הלא חליצה ודאי שאינו

חייב לחלוץ ואין כאן שום מצוה. וחוזר הרמב"ן לביסוס שיטתו (בהבנת הסוגיא) אלא דינא הוא דלא מיחייב איניש בתנאין בשעת הדחק ביותר מכדי דמים, הא בשכר רופא ששוה כל כסף הוא חייב ליתן כל מה שהתנה לו (והכל כמו שביארנו שיטתו לעיל).

ועתה בא הרמב"ן לתרץ קושיא שהסתייעו ממנה בעלי השיטה שדחה, וכתבה הריטב"א, והעתיקה הנמוקי יוסף ביבמות, באותה סוגיא: "וכתב הריטב"א ז"ל דאינו מחוור שהרי חייב הוא לטרוח בחכמתו לרפואתו מדין אבידת גופו ודיו בשכר טרחו כפועל בטל או כפי הראוי לו". וקושיא זאת מתכוין הרמב"ן לתרץ בדבריו דלהלן:

"ואעפ"י שמצוה עליו לרפאת, אף בורח נמי מצוה עליו להציל, אלא כל מצות עשה דרמיא אכולי עלמא אם נזדמן לו ולא רצה לקיימה אלא בממון אין מוציאין מידו (ר"ל אם כבר קבל שכרו) ואין מפקיעין ממנו חיוב שלו (ר"ל אם עדיין לא קבל) שאין זה כדין רבית שיוצאה בדיינים, דרחמנא אמר וחי אחיך עמך אהדר ליה דליחי עמך".

נמצאנו למדים מכלל הדברים שתי שיטות. שיטת הרמב"ן שדיו בורח במעבורת שאינו משלם לו אלא שכרו הוא מפני שאין אדם חייב לשלם מה שהכריחוהו לכך בשעת דוחקו יותר מכדי חיובו. ומכאן ההבדל בין רוקח המאמיר שכר תרופות, שיש להם מחיר קבוע, לבין רופא שאין לחכמתו מחיר קבוע ורשאי לתבוע ולקבל כל אשר יתבע.

והשניה שיטת הריטב"א הסובר שבורח פטור מלשלם מה שהתנה משום שמצוה להצילו, ולכן גם רופא מצווה להציל חולה, ואין לו אלא שכרו בלבד.

והנה הסברא הזאת תמוהה, שהרי בודאי אין דמיון בין בורח במעבורת לבין רופא, ששם פשוט שאותה מעבורת היא יחידה, ולכן עומד הבורח בפני ההכרח להסכים לכל מחיר אשר יושת עליו.

ואילו ברופא אין מחסור ברופאים אחרים, ולמה יתחייב רופא זה דוקא לטפל בחולה זה בשכר זעום כפועל בטל.

והריטב"א הוא כמעט יחיד בשיטתו. וכדעת הרמב"ן שחייב לשלם לרופא כל מה שהתנה אתו היא גם דעת הרשב"א ביבמות (שם) שדחה דעת החולקים על הרמב"ן, וכ"כ גם הרב המגיד (בהל' גזילה ואבידה פי"ב ה"ז בדין בורח) שהיא דעת הרשב"א. וגם הטור (יו"ד סי' שלו) כתב דעת הרמב"ן, ופשוט שכך פסק להלכה. והדרכי משה (שם, אות א) כתב בשם הבנימין-זאב (סי' ב) שצריך ליתן לו כל מה שפסק עמו, וכ"כ גם הסמ"ג עיי"ש.

וכך פסק מרן (יו"ד סי' שלו ס"ג): "אסור ליטול שכר החכמה והלימוד אבל שכר הטורח והבטלה מותר... אבל אם התנה בשכר הרופא הרבה חייב ליתן לו שחכמתו מכר לו ואין לו דמים". והם הם דברי הרמב"ן האמורים.

ובביאור דברי הרמב"ן שכתב "שכר הלימוד והחכמה", כתב ה"פרישה" פירוש שלמד הרופא לחולה או למתעסק עמו שיעשה לרפואתו כך וכך, וכן פירשו גם הש"ך והט"ז שם.

ויותר מבוארים הדברים בדברי בעל "ערוך השולחן" (שם, אות ג) הכותב: "כלומר שכר החכמה והלימוד הוא כשאומר לו קח סם פלוני, אבל כשהולך אצל החולה הוי שכר טירחא, וכן כשכותב לו לבית המרקחת ליתן כך וכך, הוי שכר טירחא ומותר".

ולפי"ז כל הטורח הפיסי שטורח הרופא, כהליכה לביתו וכתיבת מירשם תרופות, וכן ביטול זמנו מותר לקבל. ושכר "החכמה והלימוד" הן ההוראות שנותן איזה תרופות לקבל, וכיצד להשתמש בהם, על זה אסור לקבל שכר, והוא בגדר שכר לימוד.

ומלבד שחילוקו של "ערוך-השולחן" תמוה מאד, כי באמת מה הבדל בין אמירת "קח סם פלוני" או כתיבתו כמירשם, מה טורח מיוחד יש בכתיבה זאת, הנה פירוש זה מעיקרו על דברי הרמב"ן

"שכר החכמה והלימוד" אינו נראה לענ"ד, אף כי לא מצאתי בעניותי מי שחולק על הפרישה והש"ך והט"ז בזה, כי גם אם נקבל בדוחק פירושם על מלת "הלימוד" שהוא הוראות הרופא איזו תרופה לקבל וכיצד להשתמש בה, כיצד נקבל פירוש זה לגבי מלת "החכמה". והרמב"ן כפל דבריו בזה באמרו "שחכמתו" מכר לו וכו', ואין כללות דברי הרמב"ן סובלים פירוש זה.

והנראה לענ"ד שלא לזה כיוון הרמב"ן כלל, ונבין כוונתו מתוך דבריו, שכן כתב: שכר החכמה והלימוד אסור דהו"ל כשכר הזאה וקידוש, ושכר טירחא כשכר הבאה ומילוי דמותר. וכן שכר בטלה וכו'. והנה, העיקר שם הוא קידוש המים ע"י עירובם באפר הפרה, והזאתם על הטמא בשלישי ובשביעי, ותמורת כל זה אסור לקבל שכר, אבל שכר טורח מילוי המים והבאתם שאינו עיקר המצוה, אלא ההכנה למצוה מותר, וכן שכר הבטלה. והוא הדין ממש בנידון דידן, שכר חכמתו ולימודו של הרופא היא השכלתו הרפואית, שעל ידה בודק הוא את החולה וקובע את המחלה ודרכי ריפוייה, על זה אסור לקבל שכר, כי על כך הוא מצווה כאמור והשבותו לו באבדה, וכ"ש אבידת גופו, אבל שכר טירחא שהוא טורח כסתם פועל שטורח בעבודה פיסית, וכדוגמת מלוי המים והבאתם, וכן שכר בטלתו מותר לקבל. ובכך יובנו היטב גם סוף דברי הרמב"ן שכתב: אבל אם התנה בשכר הרופא הרבה, חייב ליתן לו שחכמתו מכר לו ואין לה דמים. וכמה קשה לפרש בדבריו "חכמתו" מכר לו, שהכוונה היא לאמירת סם פלוני תקח או רשימת מירשם, וכי אלה עיקר שהרמב"ן קורא להם חכמתו, אבל פשוט שהכוונה היא להשכלתו הרפואית, שעל ידה קובע הוא את המחלה ודרכי ריפוייה.

ודמות ראיה לפירושנו זה, מהאמור בדין לימוד תורה, שמובא בש"ס, שאסור ללמד תורה בשכר דכתיב ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלקי מה אני בחנם אף אתם בחנם, אבל

שכר שימור התלמידים מותר (נדריים לו א). ובירושלמי מקשה על זה שהרי רואים אנו מלמדי משניות נוטלים שכר, ומתרץ שכר בטילן הם נוטלים (שם פ"ד הל' ג). וכן כתב הר"ן שם, ששכר בטלה מותר ואין האיסור אלא על שכר לימוד.

מעתה, על השכלתו וחכמת תורתו שמלמד לאחרים, אסור לקבל שכר, ואילו שכר בטלתו מותר. והוא הדין ברפואה, שעל השכלתו וחכמתו הרפואית אסור לקבל שכר, אבל שכר טרחתו ובטלתו

והנה לגבי ההיתר מעיקר הדין לקבל שכר בטלה (מלבד שכר טרחתו), למד זאת הרמב"ן מסוגיא דבכורות (כט ב), ושם נאמר בפירוש: "כפועל בטל של אותה מלאכה". ופירש"י: "כפועל בטל של אותה מלאכה דבטל הימנה, דאם היה נוקב מרגליות שעבודתה נוחה לעשות ושכרו מרובה, אם אומר לו טול כך וכך ותבטל היום ממלאכה אינו פוחת משכרו אלא דבר מועט, שהרי נוחה ואין בה טורח, ואי מלאכה קשה היא כמו נגר, אם אומר לו אתה נוטל עכשיו שלשה זוזים טול זוז והבטל היום מאותה מלאכה ועשה מלאכה קלה זו, נוח לו להבטל וליטול זוז, והכא נמי כי ההוא אגרא יהיב ליה, שהרי מבטלו ממלאכתו, וכוליה אגרא לא יהיב ליה שהרי אינו עסוק במלאכה קשה אצלו". אבל התוס' (שם, בד"ה כפועל בטל) כתבו על דבריו "ולא היה לו לפרש שיטול שכר בטלה מאותה מלאכה לעסוק במלאכה קלה כזו, דא"כ היה נוטל שכר לדון ולהעיד להזות ולקדש, אלא היה לו לפרש שנותנים לו שכר בטלה מאותה מלאכה ובטל לגמרי ואינו עושה בשום מלאכה".

וכבר נידונה הלכה זאת בהרחבה בכמה מקומות (יעויין בחו"מ סי' ט"ח ובדברי הסמ"ע שם ובציוניו) והדברים ארוכים ואין כאן מקומם. אלא שמדברי שני הפירושים יוצא על-כל-פנים, שעסוק הוא במלאכה איזו שהיא ומתבטל ממנה, ועפ"ז ניתן ללמוד איזה

שכר מגיע לו "כפועל בטל של אותה מלאכה", וכעין האמור בש"ס (כתובות קה א) רב הונא כי הוה אתי דינא לקמיה אמר להו הבו לי גברא דדלי לי בחריקאי ואידון לכו דינא, שהיה באותה שעה עסוק בהשקיית שדותיו, ובקש מבעלי הדין שישכרו אדם אחר במקומו כדי שיתפנה לדין.

וכך הוא הדבר לגבי הרופא מעיקר הדין. וכבר ידוע שרופא בימים הקדומים היה לו עיסוק אחר לפרנסתו, או יותר נכון, הרפואה היתה אחד מענפי המדע של איש המדע, והיה מתפרנס מעיסוק אחר. ולכן, כאשר בא חולה אליו, היה אפשר לאמוד שכר בטלתו לפי אותה מלאכה שהוא מתבטל ממנה, אבל בזמנינו הכל יודעים שהרפואה היא מקצוע של הרופא שממנה הוא מתפרנס, וא"כ אין לנו כבר מודד של מלאכה אחרת, שעל פיה נידון שכרו כפועל בטל של אותה מלאכה, וא"כ סברא היא שחייבים כל החולים המקבלים טיפול אצלו לספק לו את כל פרנסתו בשלימות כדי שיוכל להתמסר לריפויים.

וגם זה יש ללמוד דומה בדומה מדין לימוד תורה שהזכרנו לעיל, וכדברי הרא"ש (באותה סוגיא דבכורות) והובאו בטור (יו"ד סי' רמו) שנהגו האידנא ללמד הכל בשכר אם אין לו במה להתפרנס שרי. ואפילו יש לו אם הוא שכר בטלה דמוכח שמניח כל עסקיו ומשאו ומתנו שרי עכ"ל. ומקור דבריו הם אותו הירושלמי שהעתקנו לעיל (ממסכת נדרים פ"ד), וכן נראה גם ממ"ש במסכת כתובות (קו א) מלמדי הלכות שחיטה והלכות קמיצה היו נוטלין שכרם מתרומת הלשכה. וכתבו התוס' (בדף קה א, ד"ה גוזרי) שהטעם הוא מפני שלא היו עוסקים בשום מלאכה ולא היה להם להתפרנס ומוטל על הצבור לפרנסם.

פשוט מעתה ששכר בטלה של רופאים הבטלים מכל מלאכה אחרת, הוא שכר אשר יספק את כל צרכי ביתם בכבוד גדול הראוי למעמדם, שהרי לפי דרגת השכלתם לו עסקו במסחר וכדומה ודאי

שהיו משתכרים שכר גדול ומכובד. א"כ עתה "שמניח כל עסקיו ומשאו ומתנו" וכדברי הרא"ש לגבי לימוד תורה, חובה לספק להם שכרם משלם כדין מלמדי תורה.

ונראה פשוט ביותר שאם הרופא שכיר במוסד, ראוי לקבוע לו משכורת חדשית מן הגבוהות ביותר לספוק צרכי ביתו לפי מעמדו. ואם רופא פרטי, יש לקבוע שכר בטלתו מכל חולה הבא אליו במדה סבירה שתספק צרכי ביתו בכבוד.

זאת ועוד, נראה שאפשר לקבוע לרופאים משכורות גבוהות מטעם אחר. שכן באותו ירושלמי שהזכרנו לעיל (נדרים פ"ד ה"ג) שממנו למדנו שמותר לקחת שכר בטלה, מתרץ שם על הקושיא כיצד מלמדי משניות נוטלין שכר. עוד תירוץ: אמר ר' זעירא מדבריהן. ופירש הרב קרבן-העדה: הא דמלמדי משניות נוטלין שכר הוא מדרבנן, דיש כח ביד ב"ד לעקור דבר מן התורה בדבר שהוא לקיום התורה.

א"כ גם לגבי רפואה ניתן לומר כנ"ל, שמותר לחשב שכר בטלה של רופאים גבוה ביותר לשם קיום הרפואה, שהיא פיקוח נפשות על רמה ניאותה. שאל"כ לא ירצו לפנות ללימוד הרפואה בעלי כשרונות גדולים, בידעם שלא יוכלו לקבל שכר מתאים מעמלם. וכשם שחששו חכמים לקיום התורה והתירו תשלום שכר ממשי, כך הדין לגבי רופאים.

הן אמת שפירוש זה של הירושלמי הוא לפי ה"קרבן-העדה", אבל לפי ה"פני-משה" אין ר' זעירא בא לתרץ כלל קושיא הנ"ל ועיין שם היטב, אעפ"כ סברא זאת נכונה היא ביסודה, והדברים ידועים ומפורסמים לגבי לומדי תורה כמבואר בטור ובבית-יוסף (יו"ד סי' רמו שם), וכבר חלקו כל גדולי הדורות על הרמב"ם שאסר קבלת פרס לרבנים ולתלמידים, והכל מטעם "יגדיל תורה ויאדיר" כמבואר שם בדברי מרן הב"י באורך. וא"כ ה"ה לגבי חכמת הרפואה, כדי שיתמסרו לה בעלי הקשרונות הטובים ביותר, וירבו להוסיף ולהחכים

בידיעתה בכל יום ויום. וכל זה אפשר רק כאשר הם פנויים מכל עיסוק אחר ופרנסתם מצויה להם בכבוד.

כל זה כתבנו לפי שכר בטלה המותר מעיקר הדין בשופי. וכבר נתבאר "שאם התנה הרופא בשכרו הרבה, חייב ליתן, שחכמתו מכר לו" כדברי הרמב"ן. כלומר, אף שזה נגד הדין, שהלא חייב הוא לרפאותו חנם דאבדת גופו הוא מכ"ש מן האמור באבדת ממונו, אעפ"כ אם התנה חייבים לשלם לו כפי שהותנה.

גם בזה נראה לענ"ד שאם החולה שבא לקבל טיפול אצל רופא הוא עשיר ובעל אמצעים גדולים, ראוי והגון שישלם לרופא בעין יפה וברוח נדיבה, שהלא חכמתו מכר לו. הן אמת שמצד הדין אין לרופא לתבוע מחיר גבוה ביותר (אף שאם הוא תובע חייבים לשלם לו), אבל החולה חייב אם יש ביכלתו, להכיר בערך חכמת הרופא ולשלם לו בעין יפה.

וחילי ידי מדברי התוס' והרא"ש באותה סוגיא דבורח במעבורת (יבמות קו, תוד"ה אין לו אלא שכרו), ונציין דברי הרא"ש (שם) שהם מבוארים יותר: "ונראה דהיינו דוקא כגון הכא ששואל דבר גדול במעשה שאין רגילין ליתן אלא דבר מועט וכו' (הכוונה לתשלום במעבורת), אבל מעשה שרגילים ליתן עליו דבר גדול אינו יכול לומר משטה אני בך, אעפ"י שלא הוציא כלום באותו דבר שתובע לו שכר, הכל לפי המעשה והתנאי". וכתב על זה בעל "קרבן-נתנאל" (באות ת) מעשה שרגילים ליתן עליו דבר גדול, כגון שדכנות ורפואות וכו' וציין לעיין בפרק בתרא דב"ק ביש"ש. ובאמת מפורש כן ביש"ש שם (פ"י סי' לח) שדרך בני אדם לתת ברפואה דמים מרובים עיי"ש.

וכן כתב מפורש בהגהות מיימוניות בתשובות לספר נזיקין (סי' כב) בשם ס"ה שכ"כ בשם רבינו יהודה, שברפואות דרך ליתן דמים מרובים עיי"ש. וכך פסק הרמ"א בשו"ע (חו"מ סי' רסד ס"ז)

שבדבר שדרך ליתן הרבה כמו רפואה חייב ליתן לו כל מה שהתנה. הרי לפנינו במפורש שברפואה הדרך הוא ליתן הרבה. וכ"כ בשו"ת בנימין זאב (סי' ד' והובאו דבריו בד"מ חיו"ד סי' רמו) דרך שמנדבין לרופא הרבה. (כמאמר מוסגר נציין פרט הלכתי מעניין לגבי אדם "שפסק לחבירו עבור גילוי סוד, שעל ידו יבוא לו ריוח גדול במשא-ומתן" היינו גילוי סוד מסחרי, פסק הגאון מבוטשאטש בספרו כסף-הקדשים בחו"מ סי' רסד, שדינו כרפואה וחייב לשלם לו כל הסכום שהבטיח לו אף שהוא מרובה ביחס לטורח וכו'). ולבסוף נציין דברי רבינו מנחם בן-זרח (תלמידו של רבינו יהודה בן הרא"ש בספרו הנחמד "צדה לדרך", אשר חברו לתועלת השר אברבנאל שהיה טרוד ביותר בחצר המלכות ולא היה יכול ללמוד מן המקורות, במאמר החמישי כלל שני סוף הפרק השני), שהעתיק דברי הרמב"ן בתוספת נופך משלו בלשון זו: "הרופא שהתנה בשכר גדול רשאי, שהרי שכר חכמתו הוא מוכר לו ואין לחכמה ערך, יקרה היא מפנינים וכל חפצים לא ישוו בה וכו' שאין זה דומה לרבית וכו' אבל זה שנתן לו החיים והשלום אינו מן הדין שיקפחו שכרו, שאם לא כן נעלת דלת לפני החולים". ובודאי שזה טעם נוסף לשבח על כל מה שכתבנו לעיל, שאם יסתפק רופא במה שמותר לו מעיקר הדין, בשכר טרחה ובטלה, יצטרך לעמוד לפרנסתו, ויאלץ לנעול דלת בפני החולים, ודברי פי חכם חן.

ודבר שאינו צריך להאמר הוא, שכאשר בא חולה עני אל רופא ואין לו לשלם כלל, חייב הרופא לטפל בו ולרפאותו מדין תורה כמבואר לעיל, וחייב לוותר גם על שכר טירחה וביטול זמנו, וירפאהו חנם אין כסף (כך פסק בשו"ת תשובה מאהבה ח"ג), ולמד כן מדין מוהל שפסק הרמ"א (בחיו"ד סי' רסא ס"א) "שאם אינו רוצה למול בחנם רק בשכר שיש לבית-דין לגעור במוהל

זה וכו' ואם עומד במרדו ואין יד האיש משגת לתת לו שכרו הוי כמי שאין לו אב שב"ד חייבים למולו, ולכן כופין אותו מאחר שאין אחר שימול".

ופשוט שכיון שדין זה נלמד ממילה, אין אפשרות לכוף רופא לרפא חנם עני מרוד אלא כשאין רופא אחר במקום, דומיא דמילה, כמבואר בדברי הרמ"א, אבל כשיש כמה רופאים במקום, את מי יכופו.

וכבר ידוע שבכל קהלות ישראל נשא הקהל בעול חולים עניים שאין ביכלתם לשלם שכר רופאים ורפואות. ועתה במדינתנו עושה זאת המדינה באמצעות לשכות הסעד הממשלתיות.

ונסיים בעיקר העיקרים שאעפ"י שנתנה תורה רשות לרופא לרפאות, צריך אדם לשים עיקר בטחונו בהי"ת שהוא ישלח לו רפואתו בידי שליחיו הרופאים, וכדברי רבותינו (ברכות ס א) הנכנס להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך ה' אלקי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני כי אל רופא נאמן אתה ורפואתך אמת. ולאחר ההקזה אומר ברוך רופא חולים. ופסק כן מרן בשולחנו הטהור (או"ח סי' רל ס"ד) בשינוי נוסח במקצת. וכתב המגן-אברהם (שם סק"ו) וכן בכל דבר שעושה לרפואה יאמר כן. והוסיף המשנה-ברורה על דבריו (שם סק"ו) "ולא יחשוב שתהיה לו רפואה אלא ע"י הבורא ית"ש, ולכן ע"י תפלה זו ישים בטחונו בו ויבקש ממנו שתהיה לו הרפואה". וכתב מרן החיד"א (בברכ"י חיו"ד סי' שלו אות א בשם מו"ז מהר"א אזולאי) שהרופא האמתי היא השכינה, כי שכינה גימטריא רופא-חנם.

ומדברי חכמי האמת נראה שאין ככח התורה להביא רפואה לעולם, וכך דרשו על הפסוק: ברן יחד כוכבי בוקר ויריעו כל בני אלקים (איוב לח ז), כל העליונים והתחתונים מתעוררים לשבח להקב"ה, ואשרי חלקם של הקמים ממטתם לעסוק בתורה, בהאיר הבוקר

נפתחים פתחי דרום ושערי רפואה יוצאים לעולם, רוח מזרח מתעוררת, ורחמים מצויים בעולם (זוה"ק ויקרא כב ב, ועיי"ש שמיני לו א. וע"ע בספרנו "מפתחות הזוהר ורעיונותיו" ערך "בוקר" וכן ערך "רפאל המלאך" והדברים ארוכים). השי"ת ישלח רפואה שלימה לכל חולי עמו ישראל, כי א-ל רופא רחמן ונאמן הוא.